

VOORWOORD

Bloed en rozen

Door Tommy Wieringa

Sterker dan andere stervelingen zijn schrijvers ervan doordrongen dat ze vergeten zullen worden. Hun leven lang waren ze rond in het dal vol dorre beenderen en zoeken daar hun materiaal. Vergetelheid zover het oog reikt. Sommigen, zeldzaam als profeten, lukt het om een paar van die botten met pezen, vlees en huid te bekleden, en daar geest in te blazen. Zo'n schrijver is Joseph Roth.

Over Roth, zoals bekend op 44-jarige leeftijd van ellende gestorven in het noodlotsjaar 1939, werd in 1958 in het *Haarlems Dagblad* geschreven: 'Er zal, wil ik hopen, een tijd komen dat men hem woord voor woord herleest – met verbaasde ogen. Misschien slaat men die ogen dan neer.' Een voor de Roth-herdenking in Nederland cruciale uitgave van *De Engelbewaarder* uit 1979 opent met de woorden: 'Bij het maken van dit boekje zijn we ervan uitgegaan dat Joseph Roth, vooral bij de naoorlogse generaties, een vrijwel onbekend auteur is.' Weer een paar jaar later, in 1991, wordt in *Trouw* de uitgever geprezen die het aandurft om een reeks nieuwe vertalingen en heruitgaven van Roth te publiceren, 'een schrijver die hier bij eerdere gelegenheden allesbehalve succesvol is gebleken'.

Tegenwoordig wordt Roth weer evenveel gelezen als voor de oorlog, met dank aan uitgevers die nieuwe vertalingen

laten maken en schrijvers die rondbazuinen dat hier een echt groot schrijver aan het werk is. Onder lezers was hij allang vergeten. Zijn lezersschare van voor de oorlog was net als hijzelf verstrooid geraakt in het dal vol beenderen. Alleen onder schrijvers is zijn naam van generatie op generatie doorgefluisterd. Om niet vergeten te worden, moet een schrijver kortom door telkens nieuwe schrijvers door de tijd gedragen worden, die het weer aan hun lezers vertellen. Op de lezers zelf kan hij niet vertrouwen, want die gaan op den duur dood, wat ook een vorm van ontrouw is.

Joseph Roth schreef de helft van zijn romans na zijn vlucht uit Duitsland in 1933, en *Tarabas. Een gast op deze aarde* is daarvan de eerste. Het contract tekende hij op 2 juni 1933 bij uitgeverij Querido te Amsterdam, waar een Duitse tak aan was toegevoegd om exilschrijvers uit te geven. De auteur verplichtte zich het manuscript twee maanden later in te leveren en ontving 2700 gulden voorschot.

De roman werd vermoedelijk in de betere Parijse etablissementen geschreven, zijn brieven kwamen in die dagen uit café Les Deux Magots en Hotel Foyot, het hotel waar Roth tot aan de sloop in 1938 verbleef als hij in Parijs was. (Aan zijn vriend en mecenas Stefan Zweig schreef hij dat hij het hotel als laatste gast verliet: ‘De symboliek is werkelijk te goedkoop.’ De sloopwerkzaamheden bekeek hij vanuit het tegenovergelegen café Tournon.)

De hele geschiedenis van *Tarabas* heeft hij uit een Oekraïense krant gehaald, schrijft hij aan zijn uitgever Fritz Landshoff in Amsterdam. ‘Prachtig materiaal, ver van Duitsland, maar met duidelijke verwijzingen daarnaar, dat zich in een oostelijk grensland afspeelt.’ Het moet een moderne hervertelling van de legende van Julianus Hospitator worden, een middeleeuws heiligenverhaal over schuld en

boete. Daarin achtervolgt een adellijke jongeman, verzot op de jacht, op een dag een hertenbok, tot die zich naar hem omdraait en zegt: 'Eerder zul je je vader en moeder doden, dan dat je mij doodt.' De jongeman slaat op de vlucht voor deze profetie, maar het noodlot wringt zich in bochten om de voorspelling uit te laten komen: in een fatale mix van persoonsverwisseling en jaloezie doodt hij zijn ouders en doet daarvoor de rest van zijn leven boete door zieken te verplegen en reizigers de rivier over te zetten, tot Christus zelf hem verlost.

Roth wil het boek in drie maanden schrijven. In een brief aan criticus Félix Bertaux beschrijft hij de omstandigheden waaronder het tot stand kwam: 'Ik moest in razende vaart een roman voltooien, na aandringen en zelfs dreiging van uitgeverij Querido in Amsterdam, waar, zoals u weet, mijn boek verschijnt. Ik heb als een gek gewerkt, soms met 38 graden koorts, hele nachten lang. Gisteren had ik het eindelijk af. Ik hoop dat het nog voor kerst kan verschijnen, want het begin werd al gedrukt nog voor ik het midden geschreven had. Maar het is, ben ik bang, mijn laatste werk. Ik heb het hele voorschot al opgebruikt. Ik heb precies genoeg geld om het tot 15 december uit te houden. Ik moet naar Amsterdam reizen en proberen een rijke man te vinden die me een paar maanden vooruit kan helpen.'

Aan Zweig laat hij weten dat het boek te haastig gemaakt is, tegen zijn literaire ritme in. Achter elke zin staat een zin uit een bedelbrief die hij nog moet schrijven: 'Mijn armzalige handelscorrespondentie verraadt zich in mijn proza.'

De grote haast waarmee veel exilliteratuur tot stand komt, blijft in de kritiek niet onopgemerkt. In zijn bespreking van *Tarabas* in *NRC* stelt Siegfried van Praag zich de retorische vraag: 'Schrijven de emigranten onder den dwang van hun

nood, of gedesorïenteerd door hun ontworteling niet wat veel nieuwe boeken, of wat vlug?’

Het eerste hoofdstuk van *Tarabas* werd in september 1933 in het maandblad *Die Sammlung* afgedrukt, dat onder aanvoering van Klaus Mann ook bij Querido verscheen. In het eerste nummer doken naast Roth onder meer Alfred Döblin, Hermann Kesten en Jakob Wassermann op. Voorpublicaties van *Tarabas* verschenen verder in het *Pariser Tageblatt*, *Die Neue Weltbühne* in Praag en Zürich, het Weense *Bunte Woche*, het Hamburgse *Israelitisches Familienblatt* en *L'Italia Letteria*.

Nikolaus Tarabas, een banneling uit tsaristisch Rusland, is in New York beland, een stad die hij verafschuwt om haar rechthoekige, stenen voorkomen. Tijdens zijn gelanterfant door de straten laat hij zich op de kermis de toekomst voorspellen door een zigeunerin. ‘Ik lees in uw hand dat u een moordenaar bent en een heilige! Een rampzaliger lot bestaat er niet op deze wereld. U zult zondigen en boete doen – allemaal nog op aarde.’

Schuld en boete, op de kermis gevonden.

Tarabas’ heimwee wordt verlicht door de Russische serveerster Katharina. Ze herinnert hem aan thuis, aan ‘de zachtblauwe nevel van zijn vaders velden, de bevroren kluiten in de winter, het onophoudelijke gekwinkelaar van de leeuweriken in de zomer, de zoetige geur van gepofte aardappelen op herfstachtige akkers, het kwakende lied van de kikkers in de moerassen en het scherpe gefluister van de krekels in de weiden’. (Roths natuurbeschrijvingen zijn als altijd hoogst verleidelijk.) Maar Tarabas verdenkt Katharina van ontrouw. Vanachter zijn bartafeltje is hij jaloers op haar klanten, de kelners en zelfs de kok. Zijn jaloezie ontlaadt zich wanneer

hij bij een vechtpartij haar baas wurgt. In de veronderstelling dat hij hem heeft gedood vlucht hij terug naar Europa, waar juist de oorlog tussen Rusland en Oostenrijk is uitgebroken. De oorlog is altijd een dankbare bestemming voor hele en halve criminelen, en zo ook voor Nikolaus Tarabas. Hij is een dappere soldaat, vreest de dood niet en klimt vlug op in de hiërarchie. Achteloos zaait hij dood en verderf, en al even achteloos vergrijpt hij zich aan een veertienjarig boerenmeisje, aan wie hij de volgende morgen vraagt hoe ze heet. 'Meneer heeft gisteravond al naar mijn naam gevraagd,' zei het meisje, 'toen ik bij u in bed kwam.' (Isaak Babel schrijft: 'Geen ijzer kan het menselijk hart zo ijzig doorboren als een goed geplaatste punt.')

Als de oorlog en de revolutie voorbij zijn, is Tarabas opgeklommen tot kolonel en krijgt hij de opdracht om in het garnizoen Koropta een regiment samen te stellen. Met ijzeren vuist heerst hij over zijn manschappen. Hij mist de oorlog, die zijn vaderland was. In de herberg waar hij zich elke dag bedrinkt aan brandewijn vindt op een dag een wonder plaats, wanneer bij toeval vanachter een kalklaag een oud fresco van de Heilige Maagd tevoorschijn komt. De joodse kastelein wordt van heiligschennis beschuldigd, maar is onvindbaar, zodat de boeren hun woede koelen op de joden in de stad. Tarabas is dronken en onderneemt niets tegen de pogrom, maar voegt er zijn eigen misdaad aan toe door een synagogedienaar zijn baard uit te trekken.

Met die afschuwelijke wreedheid komt hij tot inkeer. Voor het eerst in zijn leven doorziet hij zichzelf volledig: 'Hij was ongelovig geweest uit bijgeloof, dapper uit angst en gewelddadig uit zwakheid.' Hij wil zijn zonden uitboeten, zodat het tweede deel van de profetie in vervulling kan gaan.

Tarabas overtuigt sterker als moordenaar dan als heilige. Het kwaad brengt in ons angstige vervoering teweeg, van heiligen daarentegen vallen we subiet in slaap. Niet voor niets krijgt de moordenaar Tarabas het grootste deel van het verhaal toebedeeld en moet de heilige Tarabas het met minder dan een derde doen. Deemoed is gauw verteld, vergiffenis met een enkel gebaar gegeven. Het avontuur bevindt zich daarentegen op een paardenrug, met een zweep in de hand en de horizon voor ogen. Daar voelt Roth zich het beste bij thuis. Zijn beschrijving van de pogrom in Koropta is zó gruwelijk en precies – als hij zo'n geweldsorgie niet zelf heeft meege maakt in zijn Galicische geboortedorp dan toch zeker zijn familie, de pogrom is immers een constante in de geschiedenis van de Oost-Europese joden. In zijn roman *Job* raken joden gealarmeerd door de geur van brandewijn: 'Het was de gevaarlijke geur van de boeren, de voorbode van onbegrijpelijke hartstochten en de begeleider van pogromstemmingen.' Toen Roth eens uit *Tarabas* voorlas in de literaire salon van een bankiersvrouw in Parijs, hield hij het na een halfuur voor gezien omdat hij bij de scène met de pogrom was aanbeland, die hij weliswaar zelf geschreven had maar te gruwelijk vond om hardop voor te lezen.

Tarabas. Een gast op deze aarde is een roman vol onbezonnen daden en onverschillige misdaden. Omdat ze zich in een wervelend tijdsgewricht voordoen, blijven ze veelal onbestraft. De oorlog is gemaakt voor mensen als Nikolaus Tarabas, die het geweld in zijn pure vorm dienen, maar het gekanaliseerde geweld van de wet niet verdragen. Chaos is hun natuurlijke omgeving, geweld hun voornaamste expressiemiddel.

In de Grote Oorlog heeft Roth de beslissende ervaringen voor zijn schrijverschap opgedaan, in al zijn romans is de

oorlog de achtergrond waartegen zijn personages optreden. In de oorlog vond hij de scherpe contrasten en grimmige tegenstellingen waarvan zijn werk doortrokken is, maar ook in de ellende van de sjetels aan de rand van het Habsburgse Rijk, op het feodale Galicische platteland. Ook daar waren honger, gebrek en dood altijd dichtbij, evenals fatale hartstochten, kinderlijke vreugde en roekeloosheid, die het leven de felheid en onmiddellijkheid gaven die historicus Johan Huizinga in zijn *Herfsttij der Middeleeuwen* zo gepassioneerd beschreven heeft. Het alledaagse leven in de Middeleeuwen bezat volgens Huizinga die ‘wankele stemming van ruwe uitgelatenheid, hevige wreedheid, innige vertederings’, die ook op zoveel Roth-personages van toepassing is. ‘Zo fel en bont was het leven, zo verdroeg het de geur van bloed en rozen dooreen. Tussen helse benauwingen en de kinderlijke pret, tussen gruwelijke hardvochtigheid en snikkende vertederings slingert het volk als een reus met een kinderhoofd. Tussen de volstrekte verzaking van alle wereldse vreugde en een waanzinnige gehechtheid aan goed en genot, tussen duistere haat en de meest goedlachse goedmoedigheid leeft het in uitersten.’

De Middeleeuwen van Huizinga, dat is de tegenwoordige tijd van Roth. De wankele positie van de mens tussen de krachten van de geschiedenis, zijn laveren tussen doodsangst en extase, tussen onderworpenheid en heroïek, tussen geluk en noodlot, op dat terrein van existentiële uitersten vond hij zijn verhalen, en uit een paar van zulke uitersten stelde hij ook Nikolaus Tarabas samen, een moordenaar met verlangen naar verlossing, een heilige met moordenaarsbravoure.

– Met dank aan Els Snick

EERSTE DEEL

DE BEPROEVING

I

In augustus van het jaar 1914 leefde in New York een jongeman, genaamd Nikolaus Tarabas. Hij was Russisch staatsburger. Hij stamde af van een van die volken waarover destijds nog de grote tsaar heerste en die men tegenwoordig als ‘westelijke randvolken’ aanduidt.

Tarabas was de zoon van een welgestelde familie. Hij had in Sint-Petersburg de Technische Hogeschool bezocht. Minder uit echte overtuiging dan gedreven door de doelloze passie van zijn jeugdig hart sloot hij zich in het derde semester van zijn studie aan bij een revolutionaire groepering die enige tijd later deelnam aan een bomaanslag op de gouverneur van Cherson. Tarabas en zijn kameraden moesten voor de rechtbank verschijnen. Sommigen van hen werden veroordeeld, anderen vrijgesproken. Tot die laatsten behoorde Tarabas. Zijn vader verdreef hem van huis en haard en beloofde hem geld als hij besloot naar Amerika te emigreren. De jonge Tarabas verliet het vaderland, even onbezonnen als hij twee jaar eerder revolutionair was geworden. Hij volgde de lokroep van de verte, nieuwsgierig, zorgeloos, sterk en vol vertrouwen in een ‘nieuw leven’.

Maar al twee maanden na zijn aankomst in de grote stenen stad kreeg hij heimwee. Hoewel het leven nog voor hem lag, had hij soms het idee dat het al achter hem lag. Af en toe voelde hij zich net een oude man die naar een verloren leven verlangt en geen tijd meer heeft om opnieuw te beginnen.

Dus liet hij zich gaan, zoals dat heet, hij deed geen enkele poging om zich aan zijn nieuwe omgeving aan te passen en een middel van bestaan te vinden. Hij verlangde naar de zachtblauwe nevel van zijn vaders velden, de bevroren kluiten in de winter, het onophoudelijke gekwinkeler van de leeuwen in de zomer, de zoetige geur van gepofte aardappelen op herfstachtige akkers, het kwakende lied van de kikkers in de moerassen en het scherpe gefluister van de krekels in de weiden. Nikolaus Tarabas droeg het heimwee in zijn hart. Hij haatte New York, de hoge huizen, de brede straten, eigenlijk alles wat van steen was. En New York was een stenen stad.

Een paar maanden na zijn aankomst had hij Katharina leren kennen, een meisje uit Nizjni Novgorod. Ze was serveerster in een bar. Tarabas hield van haar als van zijn verloren vaderland. Hij kon met haar praten, hij mocht haar beminnen, proeven en ruiken. Ze herinnerde hem aan de velden van zijn vader, aan de hemel thuis, aan de zoete geur van gepofte aardappelen op de herfstachtige akkers in zijn geboorteplaats. Weliswaar kwam Katharina niet uit dezelfde streek als hij, maar hij verstond haar taal. En zij begreep zijn nukken en schikte zich ernaar. Ze verzachtte zijn heimwee en versterkte het. Ze zong de liederen die ook hij in zijn vaderland had geleerd, en ze kende het soort mensen dat ook hij kende.

Hij was jaloers, wild en teder, altijd klaar om te slaan en te kussen. Urenlang hing hij rond in de buurt van de bar waar Katharina werkte. Hij zat vaak lang aan een van de tafeltjes die zij moest bedienen en hield haar, de kelners en de gasten in de gaten, soms ging hij naar de keuken om ook de kok in de gaten te houden. Gaandeweg begon iedereen zich in aanwezigheid van Nikolaus Tarabas onbehaaglijk te voelen. De barhouder dreigde Katharina te ontslaan. Tarabas dreigde de

barhouder te vermoorden. Katharina vroeg haar vriend niet meer naar de bar te komen. Maar jaloezie dreef hem er steeds weer heen. Op een avond gebruikte hij geweld, waardoor de loop van zijn leven zou veranderen. Maar eerst gebeurde er iets anders.

Op een zwoele nazomerdag belandde hij op een van de rondtrekkende kermessen die in New York niet zeldzaam zijn. Doelloos liep hij van de ene tent naar de andere, gooide lukraak ballen tegen goedkoop porselein, schoot met een buks, een pistool en een ouderwetse boog op dwaze figuren die daardoor dwaze bewegingen maakten, draaide rondjes in talloze carrousels, schrijlings zittend op paarden, ezels en kamelen, voer in een bootje door grotten vol uit zichzelf bewegende spoken en onheilspellend borrelend water, griezelde in een achtbaan van de snelheid waarmee de wagentjes plotseling omhoog- en omlaagschoten en bekeek in gruwelkabinetten geslachtsziekten, beruchte moordenaars en monsterlijke afwijkingen van de natuur. Ten slotte bleef hij staan voor de tent van een zigeunerin die beloofde iemands lot te voorspellen uit de lijnen van zijn hand. Hij was bijgelovig. Hij had al veel gelegenheden benut om een blik in de toekomst te werpen, kaartleggers en sterrenwichelaars geraadpleegd en allerlei brochures over astrologie, hypnose en suggestie bestudeerd. Schimmels en schoorsteenvegers, nonnen, monniken en geestelijken die hij tegenkwam bepaalden zijn wegen, de richting van zijn wandelingen en de simpelste besluiten. Oude vrouwen ging hij 's ochtends angstvallig uit de weg, evenals mensen met rood haar. En joden die hij toevallig op zondag tegenkwam, beschouwde hij als onmiskenbare onheilboden. Met zulke zaken vulde hij een groot deel van zijn dagen.

Ook voor de tent van de zigeunerin bleef hij staan. Op

de omgekeerde ton waar ze op een krukje achter zat, lagen allerlei voorwerpen die ze voor haar toverkunsten nodig had: een glazen bol gevuld met een groene vloeistof, een gele waskaars, speelkaarten, een hoopje zilveren munten, een staafje van roestbruin hout en glimmende, vergulde sterren van verschillende grootte. Veel mensen verdrongen zich voor de tent van de waarzegster, maar niemand durfde op haar af te stappen. Ze was jong, mooi en maakte een ongeïnteresseerde indruk. Ze leek de mensen niet eens te zien. Ze hield haar bruine, beringde handen in haar schoot gevouwen en haar ogen op haar handen gericht. Onder haar knalrode zijden blouse zag je haar volle boezem levendig ademen. De grote gouden daalders van de zware, driemaal om haar hals geslagen ketting trilden zachtjes. In haar oren droeg ze dezelfde daalders. En al dat metaal leek te rinkelen, hoewel je in werkelijkheid geen geluid hoorde. Het was alsof de zigeunerin er niet op uit was om als betaald bemiddelaarster tussen griezelige krachten en aardse wezens het lot van de mensen te verklaren, maar juist zelf een van de krachten was die dat lot bepaalden.

Tarabas wrong zich door de menigte, ging voor de ton staan en stak zonder iets te zeggen zijn hand uit. Langzaam sloeg de zigeunerin haar ogen op. Ze keek Tarabas aan, tot hij, onzeker geworden, een gebaar maakte alsof hij zijn hand wilde terugtrekken. Nu pas greep de zigeunerin ernaar. Tarabas voelde de warmte van haar bruine vingers en de koelte van de zilveren ringen op zijn vlakke hand. Langzaam trok de vrouw hem naar zich toe, over de ton heen, zodat zijn elleboog de glazen bol raakte en zijn gezicht heel dicht bij het hare kwam. De mensen achter hem kwamen dichterbij, hij voelde hun nieuwsgierigheid in zijn rug. Het was alsof die nieuwsgierigheid hem naar de waarzegster toe duwde – en

hij was graag over de ton gestapt om eindelijk van de mensen gescheiden te zijn en alleen met de zigeunerin. Hij was bang dat ze hardop over hem zou praten, zodat de anderen het hoorden – en hij wilde zijn plan al opgeven. ‘Wees maar niet bang,’ zei ze in de taal van zijn geboorteland, ‘niemand zal me verstaan. Maar geef me eerst twee dollar, en wel zo dat de anderen het zien! Velen zullen dan weggaan.’

Hij schrok omdat ze zijn moedertaal had geraden. Ze pakte met haar linkerhand het geld aan, hield het even omhoog zodat de mensen het zagen en legde het toen op de ton. Daarna zei ze in Tarabas’ moedertaal: ‘U bent heel ongelukkig, meneer! Ik lees in uw hand dat u een moordenaar bent en een heilige! Een rampzaliger lot bestaat er niet op deze wereld. U zult zondigen en boete doen – allemaal nog op aarde.’

Toen liet de zigeunerin Tarabas’ hand los. Ze sloeg haar ogen neer, vouwde haar handen in haar schoot en bleef roerloos zitten. Tarabas maakte aanstalten om weg te gaan. De mensen maakten plaats voor hem, vol ontzag voor een man die een zigeunerin twee dollar had gegeven. De woorden van de waarzegster zaten in zijn hoofd, hij kon ze herhalen zoals ze tegen hem waren gezegd, zonder dat er een samenhang ontstond. Onverschillig liep hij tussen de schiet- en goochel-tenten rond, keerde om, besloot het feest te verlaten, dacht aan Katharina, die hij straks, zoals altijd, zou ophalen, meende te voelen dat ze van hem was vervreemd en verzette zich tegen dat gevoel. Het was eind augustus. De hemel was loodgrijs, een smalle, stenen hemel in smalle straten, tussen hoge, stenen huizen. Al dagen werd er onweer verwacht. Het kwam niet. Er heersten andere wetten in dit land, de natuur werd er bepaald door praktische lieden. Ze hadden op het moment geen onweer nodig. Tarabas verlangde naar een bliksem-schicht, een zigzaggende bliksemschicht uit zware wolken,

uit een bezwangerde, laag boven uitgestrekte, goudkleurige velden hangende hemel. Er kwam geen onweer. Tarabas verliet de kermis. Hij ging naar de bar, naar Katharina. Hij was dus een moordenaar en een heilige. Hij was tot grootse dingen uitverkoren.

Hoe dichter hij bij Katharina's bar kwam, hoe duidelijker hem ook de betekenis van de voorspelling leek te worden. De woorden van de zigeunerin begonnen zich aaneen te rijgen tot een zinvolle reeks. Ik zal dus – dacht Tarabas – eerst een moordenaar worden en dan een heilige. (Hij zou het lot, dat bij het spinnen van zijn draden vast geen rekening hield met Tarabas, ook niet halverwege tegemoet kunnen komen door zijn leven van nu af aan vrijwillig te veranderen.)

Toen Tarabas de bar binnenging, onder de meisjes die bedienden niet meteen Katharina aantrof en op de vraag waar ze was, als antwoord kreeg dat ze vandaag vrij had gevraagd, dat ook had gekregen en tegen negen uur 's avonds terug zou komen, was hij onthutst, en hij zag daarin al het begin van het lot dat hem was voorspeld. Hij ging aan een tafeltje zitten, bestelde een glas gin bij de serveerster die hem als vriend van Katharina goed kende, en verborg zijn onrust achter een van de gebruikelijke grappen die oude stamgasten graag tegen serveersters maken. Maar omdat hij zich begon te vervelen, bestelde hij na het eerste glas nog een tweede en een derde. En omdat hij van nature geen stevige drinker was, verloor hij al gauw elk gevoel voor de dingen op deze wereld en voor de omstandigheden waarin hij verkeerde en begon hij onnodig veel lawaai te maken.

Hierop liep de barhouder, een sterke, weldoorvoede kerel, die schoon genoeg van Tarabas had, naar hem toe en verzocht hem dringend de bar te verlaten. Tarabas vloekte, betaalde, verliet de bar, maar bleef, tot ergernis van de barhouder, voor

de deur op Katharina staan wachten. Na een paar minuten kwam ze aanlopen, kennelijk in grote haast, met een blos op haar wangen, verward haar, angstige ogen en, naar het Tarabas toescheen, mooier dan ooit. ‘Waar was je?’ vroeg hij. ‘Op het postkantoor,’ zei Katharina. ‘Er lag een brief, aangekend, ik moest hem zelf halen, ik was niet thuis toen de postbode kwam. Mijn vader is ziek. Hij gaat misschien dood. Ik moet naar huis! Zo gauw mogelijk! Kun je me helpen? Heb je geld?’

Vol afgunst en achterdocht probeerde Tarabas in de ogen, de stem en het gezicht van zijn beminde leugens en bedrog te ontdekken. Met een verwijtende, weemoedige blik keek hij haar lang en onderzoekend aan, en omdat ze, nu volkomen in de war, haar hoofd boog, zei hij – en hij kookte al van woede: ‘Je liegt dus! Waar was je echt?’ Op hetzelfde moment schoot hem te binnen dat het vandaag woensdag was, de dag dat de kok vrij had – en zijn verdenking viel nu op iets reëls, op een levend wezen. Verschrikkelijke beelden flitsten bliksemsnel door Tarabas’ hoofd. Hij balde zijn vuist en gaf Katharina een stomp in haar ribben. Ze wankelde, verloor haar hoed en liet haar handtasje vallen. Tarabas raapte het haastig op en doorzocht het, terwijl hij voortdurend de vraag herhaalde waar de brief van haar vader was. De brief werd niet gevonden. ‘Ik moet hem verloren hebben! Ik was zo zenuwachtig!’ stamelde Katharina, en in haar ogen stonden dikke tranen. ‘Zo, verloren!’ schreeuwde Tarabas.

Een paar voorbijgangers werden nieuwsgierig en bleven staan. Nu kwam de barhouder naar buiten. Hij sloeg zijn arm beschermend om Katharina en trok haar achter zich; met zijn rechterhand wees hij naar Tarabas en riep: ‘Ik wil niet dat je voor mijn zaak kabaal schopt. Maak dat je wegkomt! Ik verbied je hier te blijven staan!’ Tarabas hief zijn vuist op en liet

die midden in het gezicht van de barhouder neerkomen. Op diens brede neuswortel verscheen een druppeltje bloed, dat in een smal rood straalje langs zijn wang liep. Die zit, dacht Tarabas verheugd en hij werd nog razender. Het bloed dat hij had vergoten, wekte de lust op om nog meer bloed te zien. Het was alsof de barhouder pas op het moment dat zijn bloed vloeide zijn werkelijke, grote vijand was geworden, de enige vijand die hij in het reusachtige stenen New York had. Toen die vijand in zijn zak naar een zakdoek zocht om het bloed af te vegen, dacht Tarabas dat hij een wapen zocht. Daarom stortte Tarabas zich op hem, sloeg zijn klauwen om de hals van de barhouder en kneep diens keel dicht tot de man met zijn hoofd tegen de glazen deur van de bar viel. Een enorm lawaai vulde Tarabas' hoofd. Het kraken en versplinteren van het glas, de doffe smak van het vijandige lichaam, de kreten van de gapende, geamuseerde en tegelijk geschrokken voorbijgangers, serveersters en gasten versmolten tot een oceaan van verschrikkelijke geluiden. Tegelijk met de barhouder, met zijn handen om diens kolossale nek, was ook Tarabas gevallen. Hij voelde de gespannen, gespierde buik van de ander door zijn jas en vest heen. De open mond van de vijand onthulde de rode keelholte, het lichtgrijze gehemelte, waar de tong zich bewoog als een vreemd dier, en het verblindende wit van de sterke tanden. Tarabas zag het parelende schuim om de mondhoeken, de blauw aangelopen lippen, de omhooggestoken kin. Een onbekende vuist greep Tarabas plotseling in zijn nek, kneep zodat hij geen lucht meer kreeg en tilde hem op. Tegen die pijn en dat geweld was hij niet bestand. Zijn vuist verslaptte. Hij keek niet meer om zich heen. Hij zag helemaal niets meer. Hij werd opeens bang. Onder het uitdelen van klappen werkte hij zich door de menigte, het lawaai nog in zijn oren, een vage, reusachtige schrik in zijn

hart. Met grote sprongen stak hij de straat over, gevolgd door belagers en kreten en het schelle fluitje van een politieagent. Hij rende. Hij voelde zichzelf rennen. Hij rende alsof hij tien benen had en een gigantische kracht in dijen en voeten, de vrijheid voor ogen, de dood in de rug. Hij rende een zijstraat in en wierp een blik over zijn schouder. Er zat niemand meer achter hem aan. Hij vluchtte een donkere deur in, hurkte achter de trap, zag en hoorde de schare achtervolgers het huis voorbijrennen. Er kwamen mensen de trap af. Hij hield zijn adem in. Een eeuwigheid, zo leek het, zat hij daar ineengedoken. Het was als in een graf. Hij zat in een doodskist. Ergens hilde een baby. Kinderen schreeuwden op de binnenplaats. Die stemmen kalmeerden Tarabas. Hij trok overhemd, pak en stropdas recht, stond op en liep zachtjes naar de deur. De straat zag eruit als altijd. Tarabas verliet het huis. Het was intussen avond geworden. De lantaarns brandden al en de winkelruiten waren helder verlicht.

II

Na een poosje merkte Tarabas tot zijn schrik dat hij weer in de buurt van de bar kwam. Dus liep hij terug, sloeg de hoek om, kwam in een zijstraat terecht, was ervan overtuigd dat hij links moest aanhouden en zag na een paar seconden dat hij een blokje om had gelopen en zich nu voor de tweede keer in de buurt van de bar bevond. Intussen keek hij, zoals zijn gewoonte was, uit naar een van de tekenen die geluk of onheil konden brengen: een schimmel, een non, iemand met rood haar, een jood met rood haar, een oude vrouw, een gebochelde. Omdat zich geen enkel teken aandiende, besloot hij aan andere dingen een noodlottige betekenis toe te kennen. Hij begon lantaarns en straatstenen te tellen, de kleine, vierkante openingen in de rioolroosters, de dichte en open ramen van verschillende huizen en zijn eigen voetstappen vanaf een bepaald punt in de straat tot aan de eerstvolgende oversteekplaats. Terwijl hij bezig was met het beproeven van de meest uiteenlopende orakels, belandde hij voor een van die lange, smalle en aangenaam donkere bioscopen die toen nog 'cineac' heetten en soms de hele nacht tot aan het ochtendkrieken zonder onderbreking hun veelsoortige programma afdraaiden. Omdat Tarabas het idee had dat die bioscoop plotseling voor hem verscheen (en niet hij voor de bioscoop), beschouwde hij het als een teken, kocht een kaartje en ging de duistere ruimte binnen, bijgelicht door de gelige lamp van de ouvreur.